

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A magyar kártérítési felelősség rövid fejlődéstörténete

Szerző: Dr. Némethi R. Máté

Budapest, 2016. október 18.

1. A FELELŐSSÉGJOG MAGYARORSZÁGON AZ ÁLLAMALAPÍTÁSTÓL AZ OSZTRÁK POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV BEVEZETÉSÉIG

A kártérítési jog modern jogunkban a kötelmi jog különös részének egy fejezetét képezi. Tiltott cselekmények más jog által védett érdekének jogellenes és vétkes megsértése, amihez a magánjog kártérítési kötelezettséget társít jogkövetkezményként.³ Frank Ignác szavaival élve, „aki akárminő tettevel kárt okoz, ezt pótolni tartozik”. Így határozta meg az 1848. előtti magánjogunk a kártérítési kötelezettség főszabályát. Az alaptézist tekintve, ez korunkra sem változott meg: „aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni”.⁴

Nem kis túlzás azt állítanunk, hogy a kötelmi jog volt a rendi Magyarország magánjogának legfejletlenebb része. Szabályozása a statutórius városi jogban alakult ki. Az országos jog és szokás sokáig hallgatott a jogterületről.⁵ Franknál a természetjog szabályai szerint rendeződnek a kártérítési ügyek, akképpen, hogy a káresetből következő kárt a károkozónak kell viselni. Különbőség tehető ugyan vétlen és vétkes károkozó közt, de azt lényegtelennek mutatkozik kiemelni, mivel a vétlen károkozónak is viselnie kell a következményeket, annak okán, hogy méltánytalan volna a kárt a károsultra terhelni, mivel ő már így is hátrányosabb helyzetben van, mint volt. Hazai jogunk fejlődéséből kimaradt a *lex Aquilia* büntetőszemlélete. Az objektív felelősség tana vált uralkodóvá a magánjogban, háttérbe szorítva a szándékosságon és vétkességen alapuló „bűnös fél felel az általa okozott kárért” típusú szemléletet.⁶

Szent István (1000-1036), államalapító királyunk törvényeit, ha polgári jogi, felelősségi jogi szempontból vizsgáljuk, az egész országra kiterjedő „európai mintájú” szabályokat alkalmazott, melyek helyi szokásjogi jegyeket ötvöztek magukban. A korban a magánjog-közjog elválasztás még nem történt meg, és az Árpád-házi királyok jogában nem is különül el a büntető- és a polgári jogi tényállás és szankció sem.⁷ Tartalmi elemeit tekintve hasonlatosságot mutat az európai *dekretális* normákkal. Ezekben a normákban inkább kifejezésre jut a tolerancia, mint morális elv a megtorlással szemben. Találunk persze számos megtorló jellegű normát, például „a nőt

³HORVÁTH Attila: A magyar magánjog történetének alapjai, Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 329. o.

⁴2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 6:519.§

⁵MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet - 3., átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 104. o.

⁶MEZEY i.m. 106. o.

⁷BÍRÓ György -LENKOVICS Barna: Magyar polgári jog, Általános tanok, Novotni Kiadó, Miskolc, 2002. 44. o.

bántalmazónak el kell nyerni a megfelelő büntetést”. Az idegenek befogadása kapcsán megnyilvánul a tolerancia, de a vendéglátással való visszaélés esetében már feltűnik egy korai felelősségi szabály.⁸

Könyves Kálmán (1095-1114) rendelkezéseinél is találhatunk kártérítési jelleget magában hordozó normát. „Aki másnak a földjét hamisan birtokához foglalja, ha ítélet szerint vétkes leend, veszítsen megannyit a maga tulajdon földjéből, annak felette tíz pénzt fizessen büntetésül.” Az első fordulatokban a büntetőjogi jelleg, míg az utolsó részben a magánjogi kártérítés elődjét vélem felfedezni, amire a kor jogalkotóját pusztán a saját józan esze és a jogérzete vezette.

A római jog hatása mutatható Hunyadi Mátyás nagy rendeletében,⁹ ahol az okozott kárnak kétszeresét (*duplum*) kitevő kártérítés elve jut kifejezésre, amennyiben az urak tisztjei és szolgálai - visszaélve hatalmukkal - sok kárt és jogtalanságot okoznak. A törvény kifejti, hogy az uraknak kötelessége a hibákat kiküszöbölni és a károkat megtéríteni. Itt láthatjuk ékes példáját a másokért való felelősségnek, legalábbis annak kezdeti momentuma ez.¹⁰

Ha valaki arra vállalkozik, hogy bemutassa a hazai felelősségjog történetét, akkor semmilyen körülmények között sem kerülhető meg és hagyható el annak a jogtudósnak az említése, akivel kapcsolatban 1899-ben Franknoi Vilmos ekképpen nyilatkozott: „Grosschmid Béni - aki Szladits Károly szerint a magánjog preceptora és szabadságharcosa volt - W. Hatalmas művét, a Tripartitumot palladium gyanánt, mintegy frigyszekrényként tisztelte, amelyet szerinte a nemzet szinte „hiszekeggyé” formált, és amelyről nem kevesebbet, mint azt állította, hogy: „Hazánk fennállása a Hármaskönyvön alapszik, mert a munka egyike azon eszközöknek, amelyeket a Gondviselés küldött az országnak, hogy azt a nehéz idők és századok súlyával szemben a belső felosztástól és megsemmisüléstől megóvja. Ezáltal vált Werbőczy a magyar jog „megmentőjévé” és a magyar jogegység fenntartójává. Kétségtelen, nagy érdeme Werbőczynek, hogy a jog hazánkban magyar maradt, mert Werbőczy magyarsága meghatározó volt jogászi és tudományos működésében, mivel a Hármaskönyv összeállításában római jogi és kánonjogi jártassága őt segítette ugyan, de nem

⁸HAMZA Gábor (szerk.): Szent István és Európa, Magyar Felsőoktatás Könyvek, Professzorok Háza, Budapest, 2001. Szent István törvényei és Európa, 13-19. o.

⁹ 1386. január 25.

¹⁰SZALMA József: Szerződésen kívüli felelősség az európai és a magyar magánjogban, Budapest, Miskolc, Debrecen, Újvidék, 2008. 23. o., http://real-d.mtak.hu/336/2/Szalma_J%C3%B3zsef.pdf (letöltve: 2014. 11. 12.)

a feltüntetendő jog nemzeti voltának rovására, hisz az egész mű nemzeti alapon állt, nemzeti jogelveket és jogtételeket hirdetett. A Hármaskönyv latin nyelven íródott ugyan, mégis ízig-vérig magyar, mert „Werbőczy maga is tudós lett ugyan, mint egy bolognai professzor, de egészében magyar maradt, mint akármelyik szabolcsi köznemes.”¹¹ II. Ulászló királyunk megbízása nyomán Werbőczy István országbíró, ítélőmester hozzálátott a teljes hazai törvényi és szokásjogi joganyag rendszerbe foglalásához. Ezt a megbízást teljesítette, és 1514-ben *Tripartitum opus juris consuetudinarii in clyti regni Hungariae*, közismertebb nevén Nemes Magyarország Hármaskönyve címet viselő művét, a király szentesítő záradékkal látta el, de a kiadása elmaradt. 1517-ben Werbőczy művét Bécsben kinyomtattatta, hogy az utókor számára az megmaradjon.¹²

Werbőczy a reneszánsz kor embere volt, akinek gondolkodását áthatotta egyrészt a hit, másrészt a humanizmus, így az ország nemeseinek egyenjogúságába és az emberi méltóságba vetett hit.

A reneszánsz kor jellemző szellemi és eszmei áramlatai rányomták a bélyegüket munkásságára, és művében maradandó nyomot hagytak. Megtalálható a 19. és 20. századi személyiségi jogi kodifikációs törekvések archaikus előképe, amire az utókor gondolkodói támaszkodhattak. A személyek elleni jogtalanságokra a római jog óta a kártérítés intézményében kereshető megoldás. Ezek a kártényállások a személyiségi jog alapjai. I. Szent István Dekrétumaiban megjelennek a hatalmaskodások, Mátyásnál a *potentia maior* (nagyobb hatalmaskodások), azaz a nemesek életének, testi épségének, jó hírnevének megsértése. A felsoroltakon kívüli kategória az egzisztenciális sérelem, legtipikusabbként említhető a birtokjogi viták folyamán kialakuló esetkörök. A Hármaskönyv születése előtt alakult ki a magyar jogban a hűtlenség vétségeként, ennek szankcióival együtt a hatalmaskodás, a hivatalos személyek megsebzése, megölése, halállal való fenyegetése, melyek mind adaptációra kerültek, és a törvénymű részét képezték. Az államnak járó pénzösszeg (mint egyes cselekmények retorziója) mellett megjelent a korábban már említett sértettnek járó taxatív meghatározott kártérítés. A Tripartitum II. rész 43. címében határoz erről, és „homagium” formában szabja meg a kártalanítás módját, mértékét, kétharmad, egyharmad arányban határozza meg az eljáró bíró, illetve a sértett részére. Az a fix tételekkel mért büntetés

¹¹LÁBADY Tamás: részlet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara által, a Tripartitum fennállásának 500. évfordulója alkalmából 2014. 11. 17-én szervezett konferencián mondott beszédéből ⁽¹⁾

¹²LÁBADY Tamás: A magyar magánjog általános tana, Szent István Társulat, Budapest, 2013. 67. o. ⁽²⁾

korlátoltnak, nem előremutatónak tűnhet, de nem szabad csak ezt a momentumot önmagában értékelnünk, hanem a történelem folytonosságának tükrén keresztül megláthatjuk, hogy (akárcsak a XII táblás törvényeket felváltó *actio legi aquiliae*) utat nyitott ahhoz, hogy alig egy évszázaddal később a törvényhozás a testi sértéseken alapuló keresetekre már a bíró szabad belátásán és mérlegelésén alapuló kárpótlást, mint elégtételt alkalmazta.

Az eddig írtak arról tanúskodnak, hogy az ítélőmester művében nem mutat közömbösséget a „személyiségi jogok” megsértéséből, vagy bármilyen más módon előálló káresetekkel kapcsolatban, bár a kártérítést csak úgy, mint korábban a római jogban, büntetőjogi alapon kezeli, és akként is szankcionálja. Az igazi vívmány, ami kiemelendő és talán a fejezet kulcsmomentumaként értékelendő, hogy erőteljesen megnyilvánul egy magánjogi elem is. Ez az elem a sokat emlegetett sértettnek járó rész. „A magánjog személyiségi jogi védelmét hirdető, és a kártérítési jogot kutató modern apostolainak illő, hogy mindezeket az alapokat, forrásokat e jeles jubileum alkalmával megköszönje Werbőczy Istvánnak, aki hatalmasok bírójaként kezdte, a török uralom alatt azonban rab magyarok kádjaként fejezte be, és nem maradt utána semmi, csak egy könyv, egyetlen könyv, amely azonban számára az örökéletet jelenti.„¹³

Az egyházjog szerint a kárt okozó helytállni köteles a kárkövetkezményekért, melyet a jog a vétkesség megállapítása esetén követelt meg. Előszereteti érték, azaz *pretium effectiois* volt követelhető rosszhiszem, szándékos ártás miatt. Ezt az álláspontot hazai jogunkban utolsóként Grosschmid Béni képviselte, de mára kikopott a gyakorlatból. A természetjog tétele szerint a vétőképtelen személy is felelősséggel tartozik az okozott kárért, és annak erejéig felel. Érdekességképpen említhető, hogy állatkár esetén a károsultat marhabehajtási jog illette, az ezzel szembeni védekezésre mód nyílt kereset formájában az állat eredeti gazdája számára, ha jószágát jogalap nélkül más behajtotta. Kártérítés járt továbbá az út felszántása miatt is (mai jogunkra vetítve ez esetben az útban beállott kár, illetve az út használatának kiesése miatti elmaradt haszon volna követelhető). A mezei károk fogalmi körébe tartozott a tilos idegenben folytatott vadászat, halászat. Itt a kártérítés alapját az állatállomány jogalap nélküli vadászattal való csökkenése jelentette. A kártérítés követelésére mód volt függetlenül a büntetőjogi joghátrány kilátásba

¹³LÁBADY i.m: (1)

helyezésétől, tehát itt keresethalmozás állhatott elő.¹⁴ Hasonló probléma merült fel a Fekete város című Mikszáth regényben Lőcse város főbírája és a megye alispánja között az alispán birtokáról kivált szarvas levadászása miatt, amire ugyan lehetett volna jogi megoldás az imént prezentáltak alapján, de ők mégis a magyarosabb utat választották, ami nem biztos, hogy mindig járhatóbb is. A keresetindítás joga fennállt a csósz bántalmazása miatt, valamint a hazai jog ismerte a fogadósok, illetve hajófuvarozók számadói felelősségét, és a gulyás, juhász, csikós állatokért való felelősséget a mai leltárfelelősség mintájára. A csósz mező és határvárákért felelt.¹⁵

A XIX. századra már kidolgozták a károkozó magatartások típusait, a magánjogi *delictum* fogalmát, így a jogellenes és a vétkes magatartást. Ezen felül az objektív felelősség eseteit, tehát a magatartást, mely jogellenesen kárt okoz, de vétlennek minősül, a jogos védelem és a végszükség kategóriáit, ahol is a magatartás ugyan nem jogellenes, de a cselekmény vétkessége megállapítható.¹⁶

2. AZ OSZTRÁK POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV FELELŐSSÉGI JOGA, VALAMINT A TÖRVÉNY SZEREPE A MAGYAR JOGFEJLŐDÉSBEN

Ahogy jöttek a különböző hódítók és be kívánták kebelezni Magyarországot, úgy ezek a hódítók sok esetben a saját jogukat is hozták magukkal. A török birodalom térhódítása a Habsburg birodalom térnyerésével kezdett visszahúzódni, és így a kádik bíraskodását labanc bírák váltották, a török szokást és törvényeket osztrák törvény váltotta. Az Osztrák Polgári Törvénykönyv (OPTK.) szerkezetét tekintve hármas tagolást alkalmaz. Elsőként a személyi jog, majd a dologi jogok, és végül a személyi - dologi jogok közös meghatározását találjuk a törvényben.¹⁷ A szerkezet alapján a törvény besorolása nehézkes, nem egyszerű eldöntenünk, hogy a pandekta rendszerét vagy az institúció rendszerét követi e. Ez utóbbira utal a kettős felosztás (személy-dolog). Ha a kötelmi jogi fejezetet szemléljük, azt a II. részben találjuk a dologi jogokon belül, ahová az örökjogot is sorolták. A II. és III. rész elnevezéséről a német polgári törvénykönyv juthat eszünkbe. A dologi jogon belül különbséget tehetünk a dologhoz fűződő és a személyes dologi jogok között. A törvény

¹⁴MEZEY i.m.: 108. o.

¹⁵MEZEY i.m.: 108. o.

¹⁶MEZEY i.m.: 142. o.

¹⁷KISTELEKI K., LÖVÉTEI I., NAGYNÉ Sz.K., POMOGYI L., RÁCZ L., Egyetemes állam-és jogtörténet, polgári kor. HVG Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002. 400. o.

az örökös tartományok mindegyikében hatályos volt, a tartományok minden lakosára kiterjedő személyi hatállyal kívánt rendelkezni a köztük fennálló mindennemű élethelyzetről, és szabályozási tárgykörében az általános magánjog összpontosult. A törvénymű nem különíti el a kötelmi jog szabályait a dologtól, így az egyes kötelmi szabályokat a kodifikátorok a dologi jogi szabályok soraiba építették bele. Tehát, ha a kártérítési vagy elégtételi jog szabályaira kíváncsi a jogkövető magatartást folytatni kívánó polgár, úgy meglepő módon a dologi jogi szabályok közt keresse azokat a „*dologhozi*” jogok között. A kárt a törvényhozó definiálja, és azon esetköröket is meghatározza, amelyekből kárkötelem keletkezhet. Így létrejöhet jogellenes cselekményből, mulasztásból vagy véletlen eset folytán is. Mind érinthet vagyont és személyt is. Célként tűzi ki a törvény az okozott károk teljes megtérítését, amennyiben a kár mértéke megállapítható. Amennyiben nem állapítható meg, úgy a becslést rendeli alkalmazni. A „gonosz szándékból vagy súlyos gondatlanságból” okozott károk esetében teljes elégtételadásról, míg egyéb esetben a tulajdonképpen kártalanításról szól. Az OPTK. egyetemes kártérítési alapként nevezi meg a vétkességet. A vétkes felelősség fogalmi körébe azok az esetek tartoznak, amelyekben a kárért való felelősség kiszabásánál a felelőssé tett személy vétkessége szerepel egyik tényállási elemként. Ez a vétkesség szolgál a kötelezettséget megállapító (besodró) vagy kizáró (kisodró) körülményként.¹⁸ Kétség esetén az a vélelem alkalmazható, hogy a kár más vétke nélkül következett be. A törvényszövegéből kiderül, hogy ha a kár kötelemszegésből származik, mindig az adós dolga magát kimenteni, *exculpálni*. Rendelkezik olyan kötelezettségekről, melyek pozitívak, tevésre irányulnak. Az 1309.§ gyermekekre és elmebetegekre való felügyeletet, az 1320.§ az állatokért való felelősség szabályait taglalja. Állatkár esetében azt a személyt teszik felelőssé, aki az állat feletti őrizetet elmulasztotta, vagy szándékosan ösztönözte azt a károkozásra.¹⁹ A törvény ezen esetekben a bizonyítási kötelezettséget a kárvallott félre rója, és a felügyeleti kötelezettség elmulasztását állítja a létrejött kárkötelem középpontjába. A szülő gyermekével kapcsolatos felelősség körében tanulságos a „Munkás asszony” jogesete, amikor is az anya az ablakból időnként rápillantva ellenőrizte kint játszó gyermekét, aki a szomszéd gyermeket játék közben megvágta valamivel. A bíróság arra való hivatkozással, hogy olyan gazdasági osztályhoz tartozik, aminél már hivatásánál és kereseténél fogva a gyermek állandó felügyelete megoldhatatlan (nevelőnő fizetése nem lehetséges), nem állapította meg a felelősséget

¹⁸SZLADITS Károly: A kártérítés alapelvei az Osztrák Polgári Törvénykönyvben, Jogállam: jog és államtudományi szemle, 1908. (7. évfolyam) 5. szám 336. o. ⁽¹⁾

¹⁹OPTK, II. rész, XXX. fejezet, 1293-1341§

a szülő terhére. Tehát a törvény enged bizonyos körben bírói mérlegelést, és így figyelembe vehetőek mentesítő körülmények.

A kötelmi jogviszonyokban az adós kötelezettsége körülhatárolható mind egyénileg, mind tárgyilag, és így bizonyos, hogy kinek kell tennie, és mit kell tennie. Ezen körben az adósra hárul annak a bizonyítása, hogy miért nem tette meg a tőle elvártat. Tehát kimentheti magát e körben. A vétkesség fogalmi meghatározásának körében a legjobb, amit a törvénytől lehet, hogy hallgat, és nem akadályozza az eljáró bírót a szabad mérlegelésben. A vétkesség két fajtájaként a gonosz célzatot (szándékosság), illetve a hibát (gondatlanság) nevezi meg. Egyik esetben „tudva és akarva”, a másikban „vétkes tudatlanságból, vagy a kellő figyelem vagy kellő szorgalom hiánya miatt okoztatott” a kár.²⁰

Az OPTK. a vétkesség mindkét nemének központi elemeként az akarat hibás voltára utal. A kellő szorgalom és figyelem hiánya, mint gondatlanság kártérítésre kötelez. De felmerül a kérdés, hogy hogyan lehetne meghatározni a két fogalmat, és hol kell meghúznunk a képzeletbeli határvonalat, amin túl megállapítható a gondatlan károkozás, amin erről mindez nem áll meg. A törvényhozás blankettákat alkalmaz és hivatkozik egy bizonyos embertípusra, de csak körülíró jelleggel. A feladat a bírói gyakorlatra marad, hogy ezt tartalommal töltsse meg. A római magánjog a „jó családapa”, a német törvény a „forgalomban megkívánt gondosság” mércéjét használja, míg az OPTK. egy szerényebb igényt fogalmaz meg a közönséges képességű átlagember általános mércévé tételének formájában. Milyen is ez az átlagember? Szladits a feltett kérdésre a választ, az absztrakt átlagember fogalmát több mint száz évvel ezelőtt így írta le: „Épp ésszel bíró, aki képes a szorgalom és figyelem azon fokára, melyet közönséges képességek mellett valamire fordítani lehet.”²¹ Léteztek bizonyos speciális területek, ahol a bírói gyakorlat elhajlott egy-egy részterületre jellemző specifikus mérce irányába. Ilyen volt a „rendes kereskedő” vagy „rendes fuvaros” gondossága.

A kártérítés alapjának neveit tekintve lehet testbeli, személyes szabadságbeli, becsületbeli és vagyonban beállott értékcsökkenésbeli. A törvény szabályozza a kötbér és a késedelmi kamat

²⁰SZLADITS i.m.: 341. o. ⁽¹⁾

²¹SZLADITS i.m.: 341. o. ⁽¹⁾

jogintézményét. A kártérítési jog szempontjából az utóbbi bír relevanciával, szűk esetkört érintve. A fogadatlan, vagy korunk terminológiájával élve megbízás nélküli ügyvitelből eredő károk megtérítéséről is szól, és felrója a vétkes tudatlanságot, valamint a szakismeret hiányát ilyen esetekben. A szakismeret kérdése felmerül még valamely foglalkozáson belüli olyan személynél, akitől foglalkozásából eredő szakszerű produktumoknál többet várhatunk. Ilyen a világhírű tenorista, a nagy arcképfestő, a legnevesebb sebész. Ezek a személyek nagyobb fokú gondosságra vannak kötelezve.

Az OPTK. kodifikátorai gondot és figyelmet fordítottak arra, hogy a személyt ért sérelem esetén is alkalmazhatóak legyenek a kártérítés szabályai. Ezzel szemben Sággy Gyula 1868-ban kifejti ellenvéleményét a személyiségi jogi sérelem polgári jogi szankcionálásának kérdésében. A magyar jogászok mintegy ötven évvel az OPTK. után sem tudták e tekintetben elérni a jogi gondolkodás ezen szintjét.²²

Az OPTK. hazai bevezetése és a formális eltűnése Magyarországon igen kis időszakot fogott át (1853-1861), de voltak olyan országok a szomszédságunkban, ahol a törvénykönyv az első világháború utáni zűrzavaros években került csak felszámolásra. Itt említhetjük Romániát, Csehszlovákiát (új áll.), Lengyelországot vagy akár Jugoszláviát (új áll.).²³

Az ABGB bevezetése 1850. áprilisában kezdődött meg Magyarországon, Schmerling igazságügyi miniszter vezetésével. A törvény bevezetésére végül 1853. május 1-jén került sor, amikor hatályba lépett Magyarország területén. Erdélyben néhány hónappal később. A kiegyezést követően fellendült a hazai jogélet, és egyre nagyobb számban jöttek létre magyar törvénytípusok, de még jó ideig az osztrák jog maradt érvényben számos jogterületen, például Erdélyben.

²²SÁGGY Gyula: Tanulmányok a kötelmi jog terén, Jogtudományi közlöny, 1868. (3. évf.), 10. szám, 79. o.

²³KECSKÉS László: A polgári kor fejlődése a kontinentális Európa országaiban, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 391. o.

3. A VESZÉLYES ÜZEMI FELELŐSSÉG KIALAKULÁSA

A XIX. század egyik legsajátosabb vonása a felgyorsuló, majd hihetetlen üteművé növekvő ipari fejlődés. Megjelentek a tömeggyártás gépei, az emberi élet valamelyest egyszerűbbé vált.²⁴ A jognak valamilyen módon, valamilyen szisztéma szerinti szabályozással minden esetben válaszolnia kell a társadalom változásaira. Mint ahogyan a korban minden, úgy a felelősségi rendszer is változásokon ment át, és a vétkességre alapított felelősségi rendszer falait a vétlen károkért való felelősség gondolata ostromolta. Később, a XX. században következett be az a pont, amikortól datálhatjuk, hogy a vétkességi és az objektív alapú felelősségi rend egymás mellett haladva alakítja a jog életét. A veszélyes üzemi kategória a magánjog joganyagának azon szelete, amelyről túlzások nélkül mondhatjuk, hogy a legfontosabbika a közvetítő eszméknek, amik átvezettek a vétkesség nélküli felelősség világába.

A vétlen felelősség teóriájának alátámasztására több elmélet is született, amik a maguk sajátos módján kívánnak elméleti háttérrel szolgálatni. Esetünkben azok bírnak relevanciával, amelyek vonatkoztathatók a veszélyes üzemi felelősség körére. Az első ilyen az *ártatlansági elmélet*, ami tulajdonképpen kifordítja a vétkességi teóriát, és megkísérli felállítani az ártatlanság fokozatait. Az *érdekelmélet* alapján a saját érdekében cselekvő köteles viselni az eközben előálló károkat. Az elmélet gondolati magját az adja, hogy ha valaki valaminek a hasznát látja, az ő érdekében működik (gyár működése), akkor az esetleges terhebb következményeket is viselni tartozik (üzem működése közben bekövetkező baleset). Az *akaratemélet* azt vallja, hogy a károsító személyt a felelősség azért terheli, mert a bekövetkezett kár a gondolatok és a következtetések láncolatán keresztül az ő akaratára vezethető vissza. Az összes közül a legnépesebb rajongótábornak örvendő teória a *veszélyességi elv* volt. Ez alapján, aki saját érdekében jár el, akkor azt saját veszélyére teszi. Ha másokra nézve eleve veszélyes tevékenységet folytat, akkor szigorúbb felelősséggel tartozik.²⁵

²⁴HORVÁTH i.m.: 331. o.

²⁵MÁZI András: A veszélyes üzemi kárfelelősség magyarországi fejlődése a polgári korszakban, 2001., <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/49.4.0>, (letöltve: 2015. 01. 15.)

A veszélyes üzem és az ehhez kapcsolódó felelősségi fogalom születését az ipari kor kezdetére tehetjük, amikor nagy ütemben terjedtek a gázzal, a gőzzel vagy a villamosárammal működő gépek. A gépek magukkal hozták az egyre súlyosabb baleseteket, amik a lehető legnagyobb gondosság mellett sem voltak biztosan elkerülhetők. A felelősség fogalom a felvázoltaknak köszönhetően függetlenedett a vétkességtől, és az üzembentartó vált a kártelepítés kulcsfigurájává. A vasutat tekinthetjük az első olyan veszélyes üzemnek, amellyel az állampolgárok legszélesebb rétegei találkozhattak, így aztán nem kell azon sem csodálkoznunk, hogy az első kiemelkedően fontos veszélyes üzem felé mutató szabályozás is a vasút tárgykörében keletkezett az 1838-ban kihirdetett *Preußisches Eisenbahnpflichtgesetz* személyében.²⁶ Az 1909. évi *Kraftfahrzeuggesetz* alapján a gépkocsi üzembentartója volt felelőssé téve minden okozott kárért. Ez esetben is, csak úgy, mint az 1838-as törvény esetében, a jogalkotó a kimentési szabályt is beleépítette a jogszabályba.

A porosz, illetve az osztrák vasúttörvények hatása a hazai jogban is érezhető volt. A XIX. század végére igény mutatkozott a speciális ágazati jogszabályalkotásra. Stiller Mór volt az az ember, aki indítványozta a vasútvállalatok felelősségének az objektív kártérítési alapokon és a törvényi keretek közti kimondását. A javaslat kiterjedt a vasúton szállított dolgokban beállott, illetve személyeket ért károkra, amennyiben azokat „szándékosan vagy a legnagyobb óvatosság mellőzésével” okozták. A felelősség akkor elhárítható, ha bizonyítást nyer, hogy a kárt elháríthatatlan dolog (*vis maior*) okozta, vagy károsulti közrehatás esete forog fenn. A jogalkotás megfogadta Stiller azon javaslatát, hogy külön szabályozásba kerüljenek a vasúttal kapcsolatos szabályok, és így alkották meg az 1874. évi XVIII. törvénycikket.²⁷ A törvény 1.§-a a vaspályavállalatot teszi felelőssé a tevékenységével összefüggésben bekövetkezett testi sérülésért vagy halálesetért.²⁸ A mentesüléshez a javaslatban már említett *vis maior*, a károsulti közrehatás, illetve harmadik személy közbehatása szükséges. A Magyar Királyi Kúria az 1909-ben hozott 173. számú Elvi Határozatában szorosabbra fogta az objektív felelősség kereteit, és kimondta a vasúttársaság felelősségét arra az esetre is, ha ugyan sorompó felállításáról a törvények alapján

²⁶A törvény idevágó rendelkezése: a vasút köteles minden kárt megtéríteni, mely a vasúton való szállításból a szállított személyekre vagy árukra illetve más személyekre vagy dolgaikra háramlik; - továbbá a törvény bizonyos esetkörben az *exculpacio* lehetőségét is megteremtette.

²⁷A vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről szóló törvénycikk

²⁸1874. évi XVIII. törvénycikk: 1. § Ha valamely, habár a közforgalomnak még át nem adott vaspálya üzeménél valaki életét veszti, vagy testi sértést szenved, az ezáltal okozott károkért az illető vaspálya-vállalat felelős, kivéve, ha a vállalat bebizonyítja, hogy a halált vagy a testi sértést elháríthatatlan esemény (*vis maior*), vagy egy harmadik személynek elháríthatatlan cselekménye, melyet a vaspályatársulat megakadályozni képes nem volt, vagy a megholtak, illetőleg a sérültek saját hibája okozta.

nem köteles gondoskodni, de az annak hiánya miatt bekövetkező baleset vagy káresemény kapcsán felelősséggel tartozik. 1928-ra a Magánjogi Törvénykönyv Törvényjavaslata már részletes szabályozást nyújtott a veszélyes üzemek véltlen felelősségére (felelősség véltlenül okozott kárért című fejezetben), illetve a későbbiekben kiterjesztésre került a dologi károkra nézve.²⁹

A dolgozat ezen fejezetében áttekintettük a veszélyes üzemi felelősség kialakulásának a körülményeit és az elméleti hátterét egyaránt. A valódi fontossága a jogintézménynek abban rejlik, hogy teljes egészében érvényre segítette az objektív felelősséget, a kimunkálásához hozzájárult, és tette ezt úgy, hogy mára már meghatározó részét képezik a jognak az ilyen irányú felelősségi szabályokon nyugvó paragrafusok.

4. A MAGÁNJOGI KODIFIKÁCIÓS KÍSÉRLETEK ÉVTIZEDEI

1961-től kettős folyamat indult meg a magánjog rendszerében. Egyrészt az OPTK. alkalmazási körét kívánta a hazai joggyakorlat minél szűkebbre szabni, másrészt a magmaradó szabályok tekintetében az alkotmányos alapokra helyezés fogalmazódott meg célként.³⁰ 1860-ban Ferenc József osztrák császár kiadta az Októberi Diplomát, majd ezt követően 1861. január 20-án visszaállításra került a magyar bíróság szervezetrendszere. Ez az az időpont, amitől datálhatjuk az 1848. előtti törvényeink, és a jogfolytonosság helyreállítását, és ekkor került vissza az igazságszolgáltatás az alkotmányos szervek kezébe. Mind a kúria és mind a hétszemélyes tábla visszaállt az eredeti állapotba az országbíró vezetése alatt.³¹ A magyar jogélet kissé kaotikus helyzetének feloldására a legmegfelelőbb megoldásnak az új jogszabályalkotás lehetősége mutatkozott. Ebből a célból került összehívásra az Országbírói értekezlet. Az Országbírói értekezlet által elfogadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok nyolc részből állt. Az ITSZ. megfogalmazásai nélkülözték a konkrétumokat, helyenként homályosak voltak, és a gyakorlat nem tudta levezetni, hogy az adott szituációban mely szabályokat kell még alkalmazni, és melyek kerültek hatályon kívül.

²⁹ HORVÁTH Attila: A magyar magánjog történetének alapjai, Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 332. oldal

³⁰ MEZEY i.m.: 133. o.

³¹ LÁBADY Tamás: A magyar magánjog általános része - 3. bővített kiadás, Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2010. 84. o.⁽³⁾

Az egységes magánjogi kódex megalkotására legközelebb csak a század utolsó éveiben nyílt lehetőség Erdély Sándor igazságügyi miniszter regnálása idején, aki állandó bizottságot állított fel minisztériumán belül. Ebből a kezdeményezésből született meg a magyar általános polgári törvénykönyv első tervezete. A sors fintora, hogy az ideiglenesnek szánt megoldások szoktak a leghosszabb életűek lenni. Ez a mondás jelen esetben is áll. Az ITSZ. magánjogi rendelkezéseinek nagy része az 1959. évi IV. törvény bevezetésével került hatályon kívül, így majdhogynem száz évig ez alapján formálódott hazánk magánjogi jogélete.

A magánjogi joganyag egységes törvénykönyvbe való összefoglalása a XIX. század közepétől kezdve napirenden volt. Az 1848-as törvények megfogalmazásakor már mutatkozott szándék a magánjogi törvénykönyv majdani megalkotására. 1882-re elkészülhetett az általános magánjogi törvénykönyv első tervezete az igazságügyi minisztérium megbízásából. A számunkra releváns kötelmi jogi rész Apáthy István munkája nyomán jött létre.³² A tervezet a kártérítési részben szándékos, illetve gondatlan károkozást ismer. Ekkor még nem jelenik meg az objektív felelősség a magánjogi törvényműben. A sikertelen kísérlet után állandó bizottságot alakítottak. Ezen állandó bizottság munkájának eredményeként 1900-ra elkészült az általános polgári törvénykönyvtervezete. A szakma álláspontja szerint sok tekintetben tükröződnek a BGB vonásai a törvényművön. A törvénykönyv tervezet nem határozta meg egyértelműen a felelősség határait.³³ Ez látszik az 1138. §-ban is, mely kifejti, hogy *„aki kártérítésre van kötelezve, a tényleges vagyonsökkenésen kívül az elmaradt nyereséget is köteles megtéríteni, amennyiben az a károsító körülmény közbejötté nélkül valószínűséggel várható volt.”* A tervezet indoklása³⁴ a teljes kártérítés elvét vallja, és a törvényben szereplőket azzal egészíti ki, hogy az elmaradt haszon tekintetében egy bizonyos valószínűséget kíván meg a jogalap nélküli gazdagodás elkerülése érdekében (ahogyan az indoklás fogalmaz: „nehogy alaptalanul gazdagodjék”). Mindenféleképpen nagy újításként könyvelhetjük el, hogy a tervezet külön szabályozta a vértlen kárfelelősség eseteit, de ennek ellenére továbbra is a vétkességi elv volt a domináns a kártérítések jogával kapcsolatban. A tervezet indoklása a veszélyességi elvvel magyarázta az objektív felelősség alkalmazását. A „törvényből folyó egyes kötelmek” fejezetcím alatt vonja szabályozása alá a vértlenül, illetve a más vétkességéből eredő káreseteket (tartalmazza

³²LÁBADY i.m.: 86. o. ⁽³⁾

³³BORONKAY Miklós: A deliktuális felelősség határai, *Iustum Aequum Salutare*, III. 2007. 4. szám, 175-202. o.

³⁴Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. Harmadik kötet – Kötelmi jog. Budapest: Grill, 1901., 351–353. oldal

a cselekvőképtelenek méltányos felelősségét, az épületekből kidobott, vagy onnan leesett dolgokért való felelősséget, illetve a gyúlékony anyagok tartásáért való felelősség szabályait). A vasúti és gőzhajózási vállalatokat, bányászati cégeket a törvénytervezet külön kiemeli és ezen esetek elbírálására nem engedi alkalmazni a vétkességi rendszert. Egyéb tevékenységi körök tekintetében bírói mérlegelés tárgya, hogy az adott tevékenység beletartozik-e a felsoroltak különösen veszélyes kategóriájába. A kimentés lehetőségét is megteremtik az 1785. § alapján. Exculpatio alapja lehet a vis major, illetve a káresemény sérült hibájából való bekövetkezése. Az előző tervezethez hasonlóan az 1900-as sem tudott törvényerőre emelkedni.

A magánjogi kodifikációkísérleti hullám következő állomásaként említhető az 1913-as Ptk. tervezet.³⁵ A felelősségkorlátozás problémájának tekintetében áttörő jelentőségű a mű. Bevezeti az előreláthatóság elvét. A törvényjavaslat 882. § a következőket mondja ki:

„aki kártérítésre van kötelezve, az minden vagyoni kárt köteles megtéríteni, amely a kötelezettséget megállapító körülményből közvetlenül vagy közvetve a hitelezőjére hárult; az elmaradt nyereséget is annyiban, amennyiben különben valószínűséggel várható volt.”

Továbbá előre nem látható esetben - rendkívüli kárra nézve- az adós felelőssége csak szándékosság vagy súlyos gondatlanság esetére terjed ki.³⁶ Az általános kártérítési szabályok a 883. §-ban kaptak helyet. Ezzel a javaslat egy kármegosztási rendszert épített fel, mely sokkal korrektebb megoldás, mint az első javaslatban szereplő párhuzamos vétkességi koncepció. Végül sem az 1913-as tervezet, sem az azt követő 1915. évi javaslat³⁷ nem juthatott el az elfogadott és kihirdetett törvények stádiumáig.

A magánjog zajló történelmi folyamán egy újabb megghiúsult (kodifikálatlan), de nagyon nagyjelentőségű műhöz érkeztünk 1922-ben, amikor államtitkári vezetéssel bizottságot alakítottak újabb magánjogi kodifikáció céljából. A cél nem kisebb volt, mint megalkotni a nemzet számára a

³⁵1913. évi 886. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről

³⁶BORONKAY i.m.: 175-202. o.

³⁷1915. évi 1192. számú törvényjavaslat a Polgári törvénykönyvről

magánjogi törvénykönyv törvényjavaslatát.³⁸ Ebben a munkában a kor legjelentősebb alakjai, így Grosschmid Béni, Thirring Lajos, Szladits Károly, illetve Szász Béla vettek részt. Az elkészült javaslat 1928. március 1-jén került betérjesztésre az Országgyűlés elé a hozzá fűzött indoklással együtt. A törvényjavaslat (továbbiakban: Mtj.) kapcsán joggal és alappal állíthatjuk, hogy a legkitűnőbb törvénytervezetek közé tartozik. Ezt bizonyítja egyrészt, hogy hatálybaléptetés hiányában is alkalmazni kezdte a bírói gyakorlat, és néhány ítélet alapjaként is megjelent, ráadásul bizonyos paragrafusaira is hivatkoztak az eljáró bírók. Másrészt meg kell jegyeznünk, hogy a német jogirodalom is elismerően nyilatkozott a törvénytervezetről, valamint a kínaiak részéről is érdeklődés mutatkozott iránta. Szövegezésében nem a nehézkes, magyartalan megfogalmazás volt jellemző. Sorai gördülékenyek és könnyen érthetők voltak, továbbá a szakma számára is befogadható volt, mivel sok szabály alapját a meghonosodott szokásjog alkotta. Hasonlósága kimutatható volt mind a svájci és mind a német, részlegesen osztrák törvénytűvekkel.

A kár fogalma a törvényjavaslatban az eddigiekhez képest jelentős változáson nem ment át. Tehát az okozott kárt megtéríteni tartozik, aki magánjogi tiltott cselekményt követ el, és mást a jog ellenére vétkezen megkárosít (1709. §). A magánjogi tiltott cselekmény mindenekelőtt az abszolút alanyi jognak a vétkes megsértése. Ezen felül irányulhat bármilyen „jogvéde érdek ellen”. Ebbe a csoportba sorolandók a közrendet, közbiztonságot, közérdekű javak védelmét szolgáló szabályok, amik közvetetten magánérdeket is védnek.³⁹ Az Mtj. a mulasztást is elismeri a kártérítés alapjaként, illetve azt „módosító” tényezőként.

„Ha a kár keletkezésére a sértett is közrehatott, habár csak annyiban, hogy a kár elhárítását vagy enyhítését elmulasztotta (...).”⁴⁰

A tiltott cselekmények fogalmának elemzésébe nem bocsátkozom a továbbiakban (bőséges szakirodalom áll rendelkezésre a témában), de mindenképpen megjegyzendő, hogy az általános tiltott cselekményfogalomnak köszönhetően olyan érdekek is részesülhetnek jogi védelemben, amelyek alapállás szerint nem alanyi jogok, de azoknak a megsértéséből alanyi jogok, igények

³⁸LÁBADY i.m.: 87. o. ⁽³⁾

³⁹SZLADITS Károly: A Magyar magánjog vázlata (ötödik átdolgozott kiadás), Gril Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1937., 286-287. o. ⁽²⁾

⁴⁰Mtj. 1112. §

keletkezhetnek. Kártérítési kötelezettség keletkezhet még bűncselekmény elkövetéséből, amennyiben az magánérdeket sért.

Többes károkozásról felelősségre vonás szempontjából akkor beszélhetünk, ha a kárt okozók többen vannak, illetve az ő viszonyuk is különbözőképpen alakul az okozásban való részvételük, illetve a vétkekességük foka alapján. Érdekes és újszerű momentum, hogy a tömegmozgalmak idején történt együttes károkozásnál nem áll fenn a károkozásban részt vettek együttes felelőssége méltányossági alapon. Indokolásképpen felhozták, hogy az az egyes részesekre - cselekményeikhez képest - aránytalanul súlyos eredménnyel járna.⁴¹ A kár fogalma alatt a fent kifejtetteken túl értendő továbbá minden olyan hátrány, amely valakit valamely cselekmény folytán személyében ér. Az Mtj. 1114. §-a szabályozza a nem vagyoni kárt, de a törvénytől elégtételként aposztrofálja a kárfogalom használatát helyett.⁴²

A vétkes felelősség szabályozását az Mtj. kötelmi jogi rész (harmadik rész), tizenötödik cím, harmadik fejezetében találjuk meg. Az objektív felelősség szabályai szerint ítélandó meg az állatkár, az épületkár, a gyúlékony vagy egyébként veszélyes, és a robbanó anyagok tartásából, illetve veszélyes ipari vagy egyéb foglalkozásból eredő kár, valamint az épületekből kidobott tárgyak okozta kár (1737-1745. §).⁴³

"Aki másnak jog védte érdekét jogellenesen, de vétkesen sérti meg (vétkes kártétel), a sértettnek ebből eredő vagyoni kárát, ha máshonnan meg nem térül, annyiban köteles megtéríteni, amennyiben ezt tekintettel a körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira a méltányosság megkívánja".⁴⁴

A vétkes károkozásra vonatkozó szabályokat korábban kiegészítő jelleggel helyezték el a törvénykönyv tervezetekben. Az Mtj.-ben viszont ez más egyenértékű és általános felelősségi elvként jelenik meg a deliktuális mellett. Marton álláspontja szerint ezek a törvényszakaszok a törvényjavaslat felelősségi rendszerének „tengelyét” alkotják. Persze voltak vele ellentétes

⁴¹MARTON Géza: Kártérítési kötelezettségek jogellenes magatartásból, különnyomat Dr. Szladits Károly sz.m. Magyar magánjog III. és IV. kötetéből, Általános Nyomda és Grafikai Rt., Budapest, 1942., 19. o.

⁴²MARTON i.m.: 5. o.

⁴³MÁZI i.m.: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/49.4.0>

⁴⁴Mtj. 1737. §

álláspontot elfoglaló jogi gondolkodóink is. A felelősségi rendszeren belül a méltányosság értékelése a felelősség megállapítása során kiterjeszti a felelősök körét, és immáron lehetőséget biztosít a jogalkalmazó számára a magánszemélyek felelősségének kimondására is (a vétlen kárfelelősség körében). Az Mtj. kapcsán az utolsó tárgyalandó esetkör a tárgyi felelősséget kizáró esetek köre. A károsult önhibája kizárja a tárgyi felelősséget. Ehhez a jog megkívánja a vétőképesség meglétét, csak úgy, mint a tilos cselekményekből eredő kártérítéseknél a cselekvőképességet. Ez az önhiba a károsult cselekményéből kell, hogy következzen, legyen az szándékos vagy akár gondatlan. Továbbá az erőhatalom megléte is kizárja a tárgyalta felelősséget (vis maior). Erőhatalomnak a természeti erők olyan megnyilvánulását tekinthetjük, amit emberi hatalom, sem előre látni, sem megállítani nem képes.⁴⁵

5. AZ 1959. ÉVI IV. TÖRVÉNY EGYES KÁRFELELŐSSÉGI RENDELKEZÉSEINEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

A második világháború után hivatalosan a szovjet blokkhoz tartoztunk. Mind gazdasági, mind politikai függőség alakult ki az akkori „gyarmatosító és gyarmata” közt, ami az élet minden területén megnyilvánult. Nemcsak az idegen eszmék és életfelfogás nyert teret itthon, hanem a társadalmi berendezkedés is megváltozott, valamint a teljes jogrendszerünk évszázados tornyai dőltek porba.

A magánjog szempontjából nézve a második világháború lezárása utáni hazai jogélet legfontosabb magánjogi törvényműve az 1959. évi IV. törvény, amit jelenleg régi Polgári Törvénykönyvnek nevezünk. Meghatározó szerepét az is mutatja, hogy a hatálybalépésétől 2014. március 14-ig szabályozta a magánjogi jogalanyok életét hazánkban (s még jó sokáig fogja is szabályozni). A háború után újjáformálódó, más alapokra helyezett jogirodalom legkiemelkedőbb képviselőjeként Eörsi Gyulát tartjuk számon, akinek a munkássága jelentősen befolyásolta a kor magánjogi álláspontját. Az adekvát kauzalitással szemben kritikát fogalmazott meg, amiben kifejtette, hogy az elv absztraktsága miatt az a bírói önkény melegágya. Az álláspont részben ideológiai alapokon is

⁴⁵SZLADITS i.m.: 304-305. o. ⁽²⁾

állott.⁴⁶ Csanádi György Eörsivel szemben inkább a kár előreláthatóságára helyezte a hangsúlyt. A klasszikus iskola szemléletét is továbbvitték néhányan, példaként hozható fel Világhy Miklós, aki továbbra is az adekvát kauzalitás mellett tette le a voksát, és egyfajta előreláthatóságként kívánta azt visszacsempészni a magánjog rendszerébe.⁴⁷ Eörsi Gyula szavait szem előtt tartva állíthatjuk, hogy a felelősség alapja a jog rendszerében az, hogy a társadalom bizonyos követelményeket támaszt tagjaival szemben. A felróhatóság társadalmi értékelés következménye, ugyanakkor megtettesíti az egyén társadalomhoz való viszonyulását is.⁴⁸ Tisztán kártérítési jogi szempontból tekintve a törvényre az idevágó általános szabályt a 339. §-ban találjuk, ahol is rögtön szembeötlő, hogy a törvény a „jogellenesség” kulcsszóval operál. A paragrafus (1) bekezdésének második fordulatában került elhelyezésre a kimentési szabály az általában elvárhatóság fogalmának használatával. A szocialista Ptk. elutasította a magánjogi felelősség mérséklését az előreláthatóság alapján. Ez bírói jogként élt tovább, rendkívüli méltánylást érdemlő esetekben, amikor is a bíró mérsékelhette a kártérítés mértékét a Ptk. 339. § (2) alapján. A törvény indokolásában magyarázzák a jogalkotói szándékot, és leszögezik, hogy a törvény

„[...] nem tesz különbséget közvetlen és közvetett okozás között. Ennél fogva nincs akadályja annak, hogy a bíróság a közvetett okozást is relevánsnak tekintse.”⁴⁹

Amennyiben a teljes kártérítés, mint olyan, erkölcsi szempontból inkább rombolónak minősíthető, mint nevelőnek, akkor ebben a kivételes helyzetben sor kerülhet a kártérítés mértékének bírói mérséklésére. De a felelősség fellazulására való hivatkozással a bíróságokat óva intették a 339. § alkalmazásától, amit ők persze meg is fogadtak.⁵⁰ A felelősségmérés módszerül egyébként az adekvát kauzalitás elve szolgáltatta az alapot, csak úgy, mint a rendszerváltozás utáni joggyakorlatban.

⁴⁶BORONKAY i.m.: 175-202. o.

⁴⁷VILÁGHY Miklós: A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései II. MJ 1971/8., 456.o.

⁴⁸EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség, Akadémia Kiadó, Budapest, 1961., 78-79. o.

⁴⁹A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, továbbá a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963, 367-370.o.

⁵⁰BAUER Miklós: A polgári jogi helytállás formái. Felelősség és kártérítés, Jogtudományi Közlöny, 1988. 43. évfolyam, 4. szám, 196. o.

A régi Ptk. a szerződésszegéssel okozott károk körében felállítja azt a szemléletet, hogy a szerződésszegéssel okozott kárt a vétkes szerződésszegő köteles megtéríteni. A szerződésszegéssel okozott károk folyományaként a károsult követelheti a károkozótól az eredeti állapot helyreállítását, illetve a károk pénzbeli megtérítését akkor, ha az előbbi lehetőség a körülményekből adódóan nem lehetséges, valamint akkor, ha a pénzkövetelésre alapos okot tud felhozni a károsult. A gyakorlatban a károk jellege miatt az általánossá a pénzkövetelés vált. Az a szabályozástechnika, amit a jogalkotó követett a szerződésszegésért való felelősség tekintetében, nem biztos, hogy szerencsés, mivel azt a deliktuális felelősség szabályaiból vezeti le, és azt vizsgálja, hogy a *gazdálkodó egység* úgy járt-e el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. Az elvárhatósági mércét viszont meglehetősen magasra emeli.

A törvény a 345. § szabályozta a „Veszélyes üzem működéséből eredő károk” esetét. A veszélyes üzemi felelősség főszabályává emeli a törvény az (1) bekezdést, és kimondja, hogy

„Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni”.

A jogalkotó a semmisséget fűzi a felelősség korlátozásához vagy kizárásához, amennyiben az nem a dologban beállott károkra vonatkozik. A felelősség alóli mentesülésre lehetőség van egyrésztől elháríthatatlan ok (*vis maior*) miatt, másrésztől a károsulti közrehatás eseteiben. Az 59-es Ptk. azért volt magas színvonalú törvény - minden hibája ellenére-, mert tartalmazott olyan szabályokat is, mint például a veszélyes üzemi felelősség imént idézett generálklauzulája. Ez egész Európában új volt. Azt, hogy ki az „aki”, tehát a tevékenységet ki folytatja, azt a bíróság mondta meg. Más kérdés, hogy a törvényi jog szabályozta a tárgykört, de az elenyésző ahhoz képest, amit a bíróság kimondott. Nyugaton a veszélyes üzemek tekintetében külön törvények születtek. Példának okáért a vízügyi, a légiforgalmi és a villamosenergiáról szóló törvények kimondták, hogy a veszélyes üzemi felelősség szabályai alkalmazandóak ezekben az esetekben. A magyar törvény rugalmas szabályával a bírói gyakorlat képes volt követni a társadalom fejlődését. Példaként 1959-ben még ugyan nem volt mozgólépcső Magyarországon, de amint azok megjelentek, a bíróság a generálklauzula alkalmazásával kimondhatta, hogy a mozgólépcső veszélyes üzem.

6. ÖSSZEGZÉS

Mint az az írásomból kitűnik, a kártérítési jog fejlődése soha nem fog véget érni, ugyanis mindig lesznek olyan új koncepciók a magánjogban, melyre a jog ezen területének azonnal és pontosan választ kell adnia. Hogy mit hoz a jövő, azt még nem lehet tudni, mindenesetre a 2013. évi V. törvény, az új Polgári törvénykönyv már jóval kimerítőbben szabályozza jogunk ezen területét, s azt majd a bírói gyakorlat fogja eldönteni, hogy mennyire felel meg az új rendszer a jelenkor kihívásainak.

Felhasznált irodalomjegyzék

HORVÁTH Attila: A magyar magánjog történetének alapjai, Gondolat Kiadó, Budapest, 2006.

MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet - 3., átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

BÍRÓ György -LENKOVICS Barna: Magyar polgári jog, Általános tanok, Novotni Kiadó, Miskolc, 2002.

HAMZA Gábor (szerk.): Szent István és Európa, Magyar Felsőoktatás Könyvek, Professzorok Háza, Budapest, 2001.

SZALMA József: Szerződésen kívüli felelősség az európai és a magyar magánjogban, Budapest, Miskolc, Debrecen, Újvidék, 2008.

LÁBADY Tamás: A magyar magánjog általános tana, Szent István Társulat, Budapest, 2013.

KISTELEKI K., LÖVÉTEI I., NAGYNÉ Sz.K., POMOGYI L., RÁCZ L., Egyetemes állam-és jogtörténet, polgári kor. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.

¹SZLADITS Károly: A kártérítés alapelvei az Osztrák Polgári Törvénykönyvben, Jogállam: jog és államtudományi szemle, 1908. (7. évfolyam) 5. szám

SÁGHY Gyula: Tanulmányok a kötelmi jog terén, Jogtudományi közlöny, 1868. (3. évf.), 10. szám

KECSKÉS László: A polgári kor fejlődése a kontinentális Európa országaiban, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

MÁZI András: A veszélyes üzemi kárfelelősség magyarországi fejlődése a polgári korszakban, 2001.

LÁBADY Tamás: A magyar magánjog általános része - 3. bővített kiadás, Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2010.

¹BORONKAY Miklós: A deliktuális felelősség határai, Iustum Aequum Salutare, III. 2007. 4. szám

¹Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. Harmadik kötet – Kötelmi jog. Budapest: Grill, 1901.

SZLADITS Károly: A Magyar magánjog vázlatja (ötödik átdolgozott kiadás), Gril Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1937.

¹MARTON Géza: Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból, különnyomat Dr. Szladits Károly sz.m. Magyar magánjog III. és IV. kötetéből, Általános Nyomda és Grafikai Rt., Budapest, 1942.

BAUER Miklós: A Polgári Törvénykönyv felülvizsgálatának elvi kérdései II. MJ 1971/8.

EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség, Akadémia Kiadó, Budapest, 1961.

BAUER Miklós: A polgári jogi helytállás formái. Felelősség és kártérítés, Jogtudományi Közlöny, 1988. 43. évfolyam, 4. szám